

مطالعه و بررسی عوامل مؤثر بر ساماندهی فضاهای تاریخی شهر ساحلی سیراف

فرضعلی سالاری سردری^۱
دکتر اکبر کیانی^۲

چکیده

ساماندهی فضاهای شهری با توجه به رویکردهای بومی - محلی و حفظ آثار تاریخی - باستانی فرآیند علمی و اجرایی ویژه‌یی می‌طلبد. بافت تاریخی شهرها نقش کلیدی در توسعه کاربریها، فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و مدیریت شهرها دارند، بر این اساس ساماندهی شهرهای تاریخی منطبق بر اصول علمی بهسازی و نوسازی ضروری بنظر میرسد. هدف پژوهش حاضر، ساماندهی فضای شهر ساحلی سیراف بمنظور حفظ آثار ارزشمند تاریخی است. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر مطالعات اسنادی، کتابخانه‌یی و بررسی‌های میدانی در سطح شهر سیراف در حاشیه خلیج فارس است. داده‌ها و اطلاعات مورد نظر از سطح کل شهر سیراف جمع‌آوری شدند و متناسب با وضعیت گذشته و کنونی این شهر مورد تحلیل قرار گرفتند. یافته‌های پژوهش با توجه به پراکندگی محدوده‌های تاریخی شهر، ساختار و شکل خطی، جایگاه شهر سیراف در شبکه شهری شهرستان کنگان و همچنین تغییرات جمعیتی منطقه نشان می‌دهد که توسعه فیزیکی و شکلگیری فضاهای جدید شهر، مسائل و مشکلات گوناگونی برای بهره‌گیری بهینه از بافت تاریخی ایجاد نموده است. در نتیجه با توجه به اهمیت بافت تاریخی سیراف در توسعه، بهسازی و نوسازی شهر بایستی مراقبت جامعی صورت پذیرد. در این راستا، پیشنهادها، راهکارها و اولویتهای اجرایی ساماندهی فضاهای شهر سیراف جهت رونق بیشتر، پویایی و توسعه آینده شهر مطرح شده است.

کلیدواژگان

خلیج فارس؛ بهسازی و نوسازی؛ ساماندهی؛ سیراف

مقدمه

سیراف^۳ بعنوان شهری تاریخی در حاشیه خلیج فارس واقع شده است. این شهر ساحلی مبتنی بر یک خیابان ساحلی بر محوریت یک هسته تاریخی شکل گرفته و با توجه به دو عامل محدودکننده دریا و کوه با مسائل و مشکلات خاصی از جمله کمبود زمین، بالا رفتن قیمت زمین و هزینه تأمین تأسیسات و تجهیزات مواجه است. از طرفی رشد و توسعه سریع فیزیکی و جمعیتی شهر سیراف در طی چند دهه اخیر نسبت به دهه‌های گذشته تحت تأثیر روند توسعه‌ی جمعیتی، تکنولوژیکی و صنعتی جنوب کشور و قرارگیری بین چهار مرکز صنعتی و گازی منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس جنوبی (سایت ۱ و ۲)، پارسیان (مهر)، جم و کنگان و راه ارتباطی بندر بوشهر-کنگان (مرکز شهرستان) و شهر عسلویه رشد قابل توجهی پیدا نموده است. با توجه به اینکه بهسازی^۴ و نوسازی^۵ (حفظ) بافتهای تاریخی که میراث ارزشمند تاریخی، فرهنگی، کالبدی و... گذشتگان میباشد، بعنوان هویتی ماندگار و ضروری برای ادامه حیات شهرها مطرح میشود، در شهر سیراف نیز با سابقه تاریخی درخشان، این وضعیت میبایست بطور عمیق مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا بهسازی و نوسازی بافتهای تاریخی شهری نه تنها با هدف حفاظت از شهرها و بناهای فرهنگی صورت

3. Siraf

4. Revitalization

5. Renovation

۱. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور استان فارس (واحد گله‌دار) (نویسنده مسئول)؛ fsalari64@gmail.com
۲. دانشیار گروه جغرافیا دانشگاه زابل

حفظ و احیای میراث فرهنگی میتوان این مجموعه را بعنوان یک «کانون توسعه فرهنگی، اقتصادی» در مرکز بزرگترین طرح توسعه صنعتی کشور با کلیه شاخصهای همزیستی با تأکید بر احیای ارزشهای ملی و فرهنگی تعریف نمود.

وضعیت کنونی و گذشته ارزشمند شهر سیراف، توجه به این مسائل بویژه در زمینه حفظ هویت تاریخی و ارائه راهبردهای آینده شهر، بسیار ضروری مینماید. این وضعیت در پژوهش حاضر با رویکردی تخصصی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و بسبب گستردگی موضوع و اهداف تحقیق تلاش شده بطور مختصر برخی فعالیتهای علمی مورد اشاره قرار گیرند. با توجه به اینکه در بهسازی و نوسازی بافت تاریخی شهر سیراف، سازگاری شهر با اوضاع محیط جغرافیایی (محیط طبیعی و فرهنگی) و حفظ میراث فرهنگی و افزایش کارایی آن، در توسعه پایدار شهر و ایجاد و ساماندهی فضایی شهر سیراف مؤثر میباشد، اما استراتژیهای غلط در این زمینه باعث تخریب محیط و از بین رفتن سرمایههای مادی و معنوی و مشکلات جدی در مقابل تحولات مثبت و مؤثر نظام شهری شده است. شرط لازم برای مداخله صحیح و مؤثر برای احیای مجدد بافتهای تاریخی شهر سیراف (سند حاکمیت دریایی ایران) و ساماندهی محیط جدید شهر تهیه و اجرای دقیق سیاستها و برنامهها بمنظور توسعه و تکامل پایداری فضاهای شهر است که موجب پیوند ناگسستنی میان فضای تاریخی و جدید میشود. بر این اساس، تدوین و اجرای برنامههای توسعه شهر ساحلی تاریخی سیراف و ساماندهی آن بایستی هماهنگ و منطبق با بافتهای تاریخی صورت پذیرد.

به این ترتیب اهداف تحقیق حاضر عبارتند از:

- ارائه راهبردها، پیشنهادات و راهکارهای متناسب با وضعیت شهر تاریخی و ساحلی سیراف به منظور ساماندهی فضایی- کالبدی و کارکردی آن

- ایجاد تعادل و سازگاری در تخصیص کاربریهای شهر سیراف در جهت ایجاد محیط مناسب شهری

تحقیق حاضر در صدد بررسی و ساماندهی شهر ساحلی سیراف (ساماندهی عناصر) با تأکید بر بهسازی و نوسازی بافت

میپذیرد، بلکه پاسخی به نیازهای جدید شهری و شهروندان میباشد که موجب ترمیم خرابیهای گذشته و آسیبهای وارد بر بنا و شکلگیری عملکرد جدید متناسب با نیازهای زندگی امروزه میشود.

فضاهای شهری بستر تعاملات اجتماعی، رویدادهای گوناگون و فعالیتهای روزمره مردم یک شهر هستند و ارتقای کیفی محیطی شهر در تمام ابعاد آن میتواند موجب پایداری فضای شهری و از جمله محورهای اصلی شهرها شود. در واقع بدون لحاظ کیفیت امکان دستیابی به ساماندهی در فضای شهرها وجود ندارد. شناسایی معضلات و کمی و کاستی فضاهای شهری و ارتقای کیفیت در راستای بعد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیک میتواند اهداف ساماندهی را در ابعاد مذکور برآورده سازد و ساماندهی فضای شهری به ارتقای کیفیت محیط زندگی می انجامد.

رکن اساسی ساماندهی شهری، حفظ و بکارگیری مجدد خاطرات جمعی، ساختارهای تاریخی و خلق فضاهای جدید است. بهبود شرایط زیستی و تعاملات اجتماعی- فضایی در محیط شهر سیراف با اولویت دادن به بافت تاریخی و خط ساحلی شهر با تکیه بر جهت بهسازی و نوسازی و تأکید بر پایداری اجتماعی همگام با تحولات جمعیتی و فضایی - کالبدی بعنوان راهبردی علمی مد نظر میباشد. حجم مهاجرتهای ناشی از فعالیتهای صنعتی و نیروهای غیربومی و توجه به کیفیت محیط سکونت امری ضروری است. ساماندهی و بهسازی محوطهها و مجموعه تاریخی- ساحلی و تبدیل آنها به بخشی از محیط زندگی و عامل هویتبخش در توسعه شهر نه فقط بعنوان «میراث فرهنگی» بلکه بعنوان «کانونهای توسعه فرهنگی، اقتصادی» در شهر مؤثر میباشد.

شهر باستانی و تاریخی سیراف، یکی از باارزشتترین محوطههای باستانی و تاریخی در جنوب کشور است که اولاً، کمتر شناخته شده و بنا بر همین اصل در معرض تخریب قرار دارد و ثانیاً، در یک منطقه محروم اما در حال توسعه قرار گرفته است. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع برنامه ریزی ملی در کشور و تأکید بر سیاستهای مبنی بر ایجاد تعادلهای منطقه‌بی و

بافتها جهت تأمین محیطی مساعد و قابل زیست برای افراد ساکن در بافت بنحوی که این سکونتگاهها و فضاهای کالبدی، نیازها و فعالیتهای امروزی جامعه را برآورده سازند و در تأمین معیشت و زندگی افراد مشکل بوجود نیاورند (شماعی و پوراحمد، ۱۳۸۴: ۷۸).

رشد و گسترش کالبدی شهر فرآیندی است که بر تمام نظامها و ساختارهای شهری بطور مستقیم یا غیرمستقیم تأثیر میگذارد (عباسزادگان و رستم یزدی، ۱۳۸۷: ۳۳). از اینرو، توجه به مقوله سامان‌یابی و ساماندهی شهری و تفاوت میان آنها در حوزه پارادایم شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری اهمیت فراوان دارد (صالحی، ۱۳۷۹: ۸۸). در ساماندهی، منظور حفظ و نگهداری بافت موجود با حداقل هزینه و کمترین تخریب، ناموزونیه و نارسایی موجود است (اطهاری، ۱۳۷۶: ۳). ساماندهی فضایی- کالبدی با دو هدف اصلی بهینه کردن مکانها و همچنین ساماندهی کارکردها و فعالیتهای صورت میپذیرد (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۶: ۳۵). در واقع ساماندهی، دخالت آگاهانه و ارادی برای سازماندهی رابطه بین انسان، فعالیت و فضا بمنظور انتظام امور در سطوح گوناگون (حبیبی، ۱۳۷۵: ۱۹) در جهت توسعه پایدار میباشد.

پیرامون بهسازی و نوسازی شهرها، پژوهشها و تجربیات علمی متعددی در سراسر دنیا انجام شده است، نکته قابل توجه این است که بیشتر این تحقیقات بر حفظ آثار تاریخی تأکید نموده‌اند؛ برای مثال، سویک و همکاران پیرامون فعالیتهای بهسازی و نوسازی در بافت مرکزی شهر تاریخی ترابزون کشور ترکیه^۱ تحقیقی در سال ۲۰۰۸م ارائه نموده‌اند (Çevik et. al., 2008: 950). لوپز بالسیس نیز در مورد بهسازی مراکز شهرهای ساحلی در پرتغال فعالیتهای علمی انجام داده است (Lopes Balsas, 2000: 19). بنتو و همکارانش درباره اثرات مالی بهسازی مسکن در مناطق شهری تجربیاتی را مطرح کرده‌اند (Bard Bento et. al., 2011: 196). پولانسکا پیرامون بهسازی و تخریب در مفهوم شهرسازی مشارکتی فعالیت نموده و نشان داده است که مشارکت مردم در امر بهسازی

تاریخی است و بر این اساس، با ساماندهی فضاهای شهری و بهسازی و نوسازی محدوده‌های تاریخی شهر امکان بهبود و توسعه پایدار شهر ساحلی سیراف فراهم میگردد. هدف، سودآور کردن فضاهای شهری نیست، بلکه بهینه نمودن و استفاده منطقی و علمی از فضاهای شهری و تعادل بخشی فعالیتهای متنوع سازی عملکردها و کاربریها در راستای ساماندهی شهری و بهسازی و نوسازی بافت تاریخی شهر سیراف میباشد. با توجه به این موارد، سؤال تحقیق بصورت زیر مطرح میگردد:

در بهسازی و نوسازی بافت تاریخی شهر ساحلی سیراف و ساماندهی فضاهای شهری، راهبردهای اساسی کدامند؟

متناسب با اهداف و سؤال فوق، فرضیه تحقیق بصورت زیر طرح شده است:

با توجه به هویت تاریخی شهر ساحلی سیراف، در بهسازی و نوسازی بافت این شهر، حفظ بافت تاریخی شهر در اولویت نخست و راهبردی ساماندهی فضاهای شهری قرار میگیرد.

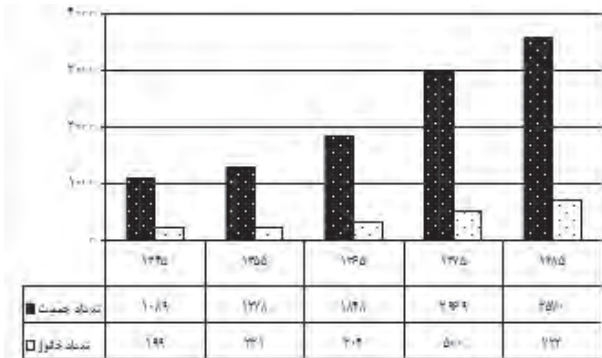
مبانی نظری تحقیق

ساماندهی مکان یکی از مؤلفه‌های اساسی توسعه پایدار محسوب میشود و محتوای اصلی آن بر ایجاد تعادل میان ابعاد اقتصادی توسعه، ابعاد کالبدی و زیست محیطی و بر پذیرش مسئولیت در مقابل نیازها و خواسته‌های نسلهای آینده استوار میباشد (وزین، ۱۳۸۴: ۱۳۷). امروزه مفهوم فضای شهری و مکانهای شهری هم از نظر طبیعی و کالبدی و هم از نظر اقتصادی-اجتماعی تغییر کیفی یافته و ابعاد برنامه‌ریزی کاربری زمین و ساماندهی مکان را بسیار متنوع و غنی ساخته است. در واقع سیستم کالبدی شهر و فضای شهری منبع عمومی حیات و ثروت همگانی و کالای عمومی بحساب می‌آید و استفاده از آن میتواند در جهت تأمین منافع عمومی در زمان حال و آینده تحت مدیریت دقیق و سنجیده قرار گیرد (شیرانی، ۱۳۸۸: ۵).

ساماندهی شهری عبارت است از نظام‌مند ساختن فضاهای شهری با توجه به روابط فضایی آنها بمنظور انسجام فضاها و دسترسی راحت و سریع به آنها و ایجاد محیطی زیبا و موزون در شهر (شماعی، ۱۳۸۰: ۳۶). ساماندهی فضایی برای بافتهای قدیمی یعنی آرایش دادن و منظم کردن این

شکل شماره ۱: الف) تصویر بالا: شهر سیراف و خلیج فارس؛
ب) تصویر وسط: بافت قدیم شهر محدوده قلعه نوری؛
ج) تصویر پایین: بافت محدوده اسکله

شکل شماره ۲: تعداد کل جمعیت و خانوار شهر سیراف در سال ۱۳۸۵ (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵)

بویژه در شهرهای تاریخی، بر پایداری بافت و هویت تاریخی شهرها تأثیر بسیار فزاینده‌یی دارد (Polanska, 2008: 359). بوسیلجکوف و همکارانش در مورد رویکرد جامع به ساختارهای تاریخی بنای شهرها تحقیقی داشته‌اند (Bosiljkov et. al., 2010: 239)، که نشاندهنده توجه به تمام جنبه‌های مؤثر در حفظ و پایداری هویت تاریخی شهرها می‌باشد. افزایش نرخ طبیعی رشد جمعیت در مناطق ساحلی- جنوبی کشور، مهاجرت به استان بوشهر و شهرستان کنگان موجب تکامل و پویایی در شهرهای این محدوده جغرافیایی گردیده است.

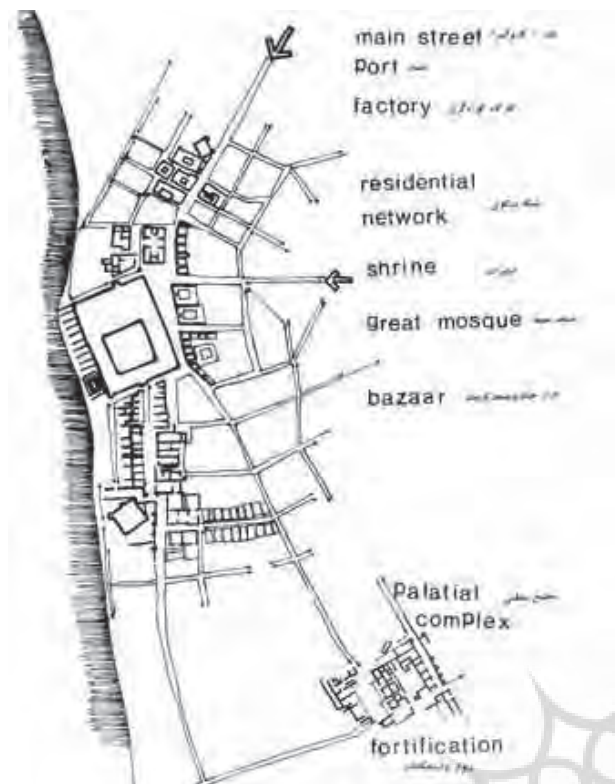
روش تحقیق

روش تحقیق در پژوهش حاضر روش توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر مطالعات اسنادی، کتابخانه‌یی و بررسیهای میدانی در سطح شهر سیراف است. شناخت ضمنی نگارندگان پیرامون وضعیت شهر در ابعاد مختلف (فیزیکی - کالبدی، اقتصادی و اجتماعی) و آشنایی با وضعیت شهر و بویژه بافت سنتی و فرهنگی شهر و منطقه در تحلیل مسائل مرتبط با موضوع و ارائه راهبردها، پیشنهادات و راهکارها مؤثر بوده است. علاوه بر شناخت نسبی موجود، با مراجعه به سازمانهای مرتبط و انجام بازدیدهای میدانی به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده، سپس به بررسی (شناخت) وضعیت فعلی شهر ساحلی و باستانی سیراف بر اساس ادبیات و مبانی نظری با توجه به اهداف و فرضیه تحقیق پرداخته شده است و بر اساس نتایج بدست آمده، راهبردها، راه‌حلهای و پیشنهاداتی جهت بهبود وضعیت و ساماندهی شهر با تأکید بر بخش تاریخی (بهسازی و نوسازی فضاهای شهر تاریخی سیراف در حاشیه خلیج فارس) ارائه گردیده است.

موقعیت محدوده مورد مطالعه

در نوار ساحلی خلیج فارس شهر باستانی سیراف^۱ واقع شده است. بندر سیراف یکی از قدیمیترین بنادر جهان و از شهرهای قدیمی استان بوشهر در جنوب ایران میباشد که بعنوان «اولین محل کاوشهای باستان‌شناسی زیر آب» در ایران مطرح است.

۱. شهر تاریخی بندر سیراف به شماره ۱۳۴۱ در فهرست آثار ملی ایران ثبت شده است.

بندر سیراف با هدف گسترش بازرگانی و امنیت خلیج فارس در دوره ساسانی پدید آمد. این شهر (سیراب، شیرآب و سیراف^۱) در ۲۳۵ کیلومتری بوشهر و ۴۰ کیلومتری جنوب شرق شهر کنگان، ۳۴ کیلومتری منطقه ویژه اقتصادی انرژی- پارس جنوبی در غرب عسلویه و در کرانه خلیج فارس قرار گرفته است (زارعی، ۱۳۸۲).

ارتفاع این شهر از سطح دریا (آبهای آزاد) ۵ متر است (اطلس راههای ایران، ۱۳۷۴: ۴۳) و بدلیل استقرار بر خط استوا، یکی از نقاط گرم و مرطوب میباشد که میزان گرمای آن تا ۴۱ درجه سانتیگراد و میزان سرما در زمستان تا صفر درجه سانتیگراد نیز رسیده، ولی میانگین سرما بین ۱۵+ تا ۵+ درجه سانتیگراد متغیر است. میزان بارندگی در سال با میانگین ۱۱۰-۱۷۰ میلیمتر متغیر میباشد (کازرونی، ۱۳۶۷: ۷۷؛ سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸: ۱۳؛ جعفری، ۱۳۶۸: ۵۵۵).

شکل شماره ۳. تصویر بالا: بخشی از نقشه شهر تاریخی سیراف؛ تصویر پایین: سیمای خطی شهر ساحلی و تاریخی سیراف مشرف به خلیج فارس (فقیه، ۱۳۵۴: ۱۷-۲۹).

بررسی ساختار فیزیکی- کالبدی شهر سیراف

شهر سیراف حدود ۴ کیلومتر در طول ساحل خلیج فارس به عرض متوسط ۴۰۰ متر امتداد دارد که با مساحت ۲۳۹ هکتاری بدلیل محدودیت توسعه فیزیکی عوامل طبیعی (کوه و دریا) بصورت خطی و پلکانی با معماری خاصی شکل گرفته است؛ بدین گونه که شکل گیری فضاهای عمومی و خصوصی شهر تاریخی سیراف رو به دریا میباشد. موقعیت، طراحی و دسترسی خیابانها، کوچه‌ها و خانه‌ها (محیطهای اداری، مسکونی، آموزشی و تجاری) بصورت عمود بر ساحل و دریا با پنجره‌های بلند، تعدد فضاهای باز و نیم‌باز (بام، ایوان و بادگیر) ترفندی برای ارتباط با محیط طبیعی بوده است. محیطهای ساخته شده در شهر باستانی سیراف، چه آنهایی که انبوه بافت عادی شهر را پدید آورده‌اند و چه آنهایی که تک و استثنائی‌اند، رو به درون دارند.

مساحت محدوده شهر سیراف ۲۳۹ هکتار است که ۲۰۷ هکتار آن اراضی شهری ۳۲ هکتار اراضی غیرشهری بشمار می‌رود.

۲۳/۶٪ از کاربری اراضی شهری را مسکونی (۲۳/۷ هکتار) و ۳۴/۸٪ از اراضی را کاربری بایر تشکیل میدهد. بقیه کاربریها و سرانه‌ها در جدول کاربری اراضی آورده شده است.

۱. کتاب عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات نام سیراف را با پرواز کیکاوس به آسمان و فرود آمدن او در سیراف و نشانیدن شیر و آب به او مربوط دانسته و نام این بندر را مرکب از شیر و آب دانسته است (کیانی، ۱۳۶۸: ۳۱۷).

عمومی و بویژه مسجد جمعه عطف میشده و این در حالی بوده که مکانهای عمومی در این شهر به نوبه خود زائیده شبکه ارتباطی (کوچه‌ها و فضاهای ارتباطی) و ترکیب حاصل از کنار هم قرار گرفتن واحدهای مسکونی میبوده است (همانند حرم امام رضا (ع) در شهر مشهد در دوران معاصر). بیشتر بناها و فضاهای عمومی در این شهر رو به قبله و ساحل (خلیج فارس) بوده و نوعی سلسله مراتب در فضاهای عمومی بیرونی (جدا از واحدهای مسکونی) وجود دارند که خود مسیرها، سمتها، نقاط گردهمایی و یا نقاط پراکندگی را مشخص میکنند که از لحاظ بصری، سیما و منظر شهری و... قابل ملاحظه میباشد (فقیه، ۱۳۵۴: ۲۳-۲۹). عوامل بیرونی^۱ و شرایط درونی^۲، تأثیرگذار و تشدیدکننده در گسترش کالبدی شهرند که البته عوامل بیرون‌زا در روند رشد جمعیت و گسترش فیزیکی- کالبدی شهر بیشتر اثرگذار است.

جدول شماره ۲: عوامل مؤثر بر گسترش کالبدی شهر و مسائل و مشکلات ناشی از آن (نگارندگان: ۱۳۸۹)

عوامل مؤثر	مسائل و مشکلات (اثرات)
عملکردهای جدید شهر سیراف پس از شکل‌گیری فعالیتهای صنعتی منطقه پارس جنوبی سایت ۱ و ۲ (قرارگیری بین چهار مرکزی صنعتی و گازی جنوب کشور)	توسعه فیزیکی شهر و مصرف بی‌رویه زمین
هسته اولیه و تاریخی شهر	فرسودگی، تخریب و کاهش کارایی بافت تاریخی شهر
تغییرات عمیق نظام اقتصادی و تحولات فرهنگی- اجتماعی دوران معاصر و نموده‌های کالبدی شهر	تأثیر منفی بر ساخت معماری، بافت و معابر سنتی شهر
افزایش جمعیت و روند افزایش مهاجرت به شهر	توسعه عمودی شهر و عدم پاسخگویی تأسیسات شهر
عوامل اقتصادی	بالا بودن ارزش اقتصادی زمین و مانعی برای اجرای طرحها
محدودیت طبیعی در توسعه شهر (کوه و دریا)	توسعه افقی شهر و از بین رفتن منابع طبیعی (زمین کشاورزی)

جدول شماره ۱: سطوح و سرانه کاربری اراضی بندر سیراف در سال ۱۳۸۵ (شهرداری سیراف، ۱۳۸۹)

نام کاربری	سطوح (مترمربع)	درصد به کل	سرانه (مترمربع)
مسکونی	۲۳۶۹۱۳	۱۷،۳	۶۶،۴
تجاری	۷۰۶۰	۰،۵	۲،۰
کارگاهی	۴۳۰۵	۰،۳	۱،۲
آموزشی	۱۶۳۷۰	۱،۲	۴،۶
بهداشتی	۵۱	۰،۰	۰،۰
ورزشی	۱۳۹۷۶	۱،۰	۳،۹
مذهبی	۷۵۲۳	۰،۵	۲،۱
بایر	۳۶۱۹۴۳	۲۶،۴	۱۰۱،۴
اداری	۶۰۵۹	۰،۴	۱،۷
معابر	۴۳۶۵۱۰	۳۱،۸	۱۲۲،۳
اسکله	۱۶۵۵۲۷	۱۲،۱	۴۶،۴

تعدد زیاد آثار ارزشمند و تاریخی در شهر و وجود فعالیت و سرزندگی و جنب و جوش در خیابانهای ساحلی از عمده‌ترین ویژگیهای بارز شهر سیراف میباشد. آثار تاریخی شهر باستانی سیراف شامل مسجد و بازار تاریخی سیراف (مسجد جامع مربوط به دوره اسلامی)، گور دخمه‌ها- قبرستانهای صخره‌یی، مسجد امام حسن بصری، کوره‌های سفال پزی، آثار بجای مانده از معماری پارتی، بقایای شهر باستانی پشت قلعه، حمام، کاروانسرا، آتشکده ساسانی و قلعه نصوری میباشد. سیمای شهر سیراف با توجه به شرایط گرم و خشک آن دو خصوصیت بارز را نشان میدهد: یکی شکل‌گیری مداوم عناصر و فضاهای شهری و دیگری توسعه شتابان شهر در بخش جدید که نتیجه دو دهه اخیر است. مسجد جمعه (جامع) یکی از عمومیت‌ترین فضاها در شهر ساحلی و باستانی سیراف بوده و حد و مرز آن با محیط مجاور مشخص نبوده و فضای وسیعی را در بر می‌گرفته است که در کنار این مکان، فضاهایی همچون خانه‌ها (مناطق مسکونی) به مسجد جامع و مسجد جمعه با بازار و کاروانسرها (مسیر سرتاسری از بازار تا ورودی مسجد جامع) و دروازه شهر در ارتباط بوده است (سالاری سردری و دیگران، ۱۳۸۹: ۲۶). هر چند شبکه معابر و کوچه‌ها دارای شکلی منظم و هندسی نبوده است، اما شکل‌بندی و جهت کلی آنها در این شهر بسوی مکانهای

1. External Position
2. Internal Position

یافته‌های پژوهش

ساماندهی فضاهای شهر ساحلی سیراف

ساماندهی مکانی- فضایی فعالیتها و عملکردهای شهری براساس خواسته‌ها و نیازهای جامعه شهری، هسته اصلی برنامه‌ریزی شهری را تشکیل میدهد (مختاری ملک‌آبادی، ۱۳۸۸: ۱۱۹).

خلیج فارس و سواحل آن از دیرباز مورد توجه مراکز قدرت بوده و مهمترین راه‌های تجاری بویژه راه دریایی موسوم به جاده ابریشم از این منطقه عبور میکرده است. سواحل شمالی خلیج فارس از شرایط مناسبتری برای ایجاد و توسعه بندر و تجارت دریایی برخوردار میباشند.

بررسی و تجزیه و تحلیل جغرافیای تاریخی شهرهای ساسانی بیانگر این نکته است که شهرهای دوره ساسانی با طرح و نقشه قبلی ساخته میشده و بنا به دلایل علمی، بیشتر یک نقشه منظم داشته‌اند. طرح اولیه شهر سیراف، مستطیلی یا هیپوداموس میباشند.

تحلیل معماری ساحلی سیراف براساس مطالعات باستان‌شناسی زیر آب و ارتباط بین محیط خشکی و دریا و بررسی سازه‌های محیطی نظیر دیوار (بستر سنگی: اسکله / موج شکن) و خط ساحلی سیراف، کوره‌های سفالگری مشرف به دریا و مجموعه صنعتی و کوره‌های سفالگری در حاشیه شهر و مشرف به دریا قرار گرفته است و در واقع نوعی معماری طبیعی و بومی مطابق با وزش باد و نمای دسترسی و قابلیت دید به دریا میباشند.

مقایسه وضعیت فعلی سازه‌های معماری ساحلی با وضعیت آنها در دهه‌های اخیر و انواع مختلفی از معماری اعیانی، منازل اهالی سیراف، حمام، بازار، کارگاه‌های صنعتی مانند کوره‌های سفالگری و بناهای مذهبی را نشان میدهد؛ اما آنچه تقریباً مغفول مانده و کمتر بدان پرداخته شده، سازه‌های ساحلی، دیوار ساحلی و محافظ شهر و آثار احتمالی درون آب دریاست.

شکل شماره ۴: آثار بافت تاریخی شهر سیراف مشرف به خلیج فارس تصویر بالا بقایای بازار و تصویر پایین قلعه نصوری (نگارندگان: ۱۳۸۸)

بررسی مراحل و شرایط گسترش فیزیکی شهر سیراف
از لحاظ گسترش کالبدی، بندر سیراف دارای سه نوع بافت مشخص و پنج دوره رشد است که شامل هسته تاریخی (هسته اولیه- قلعه نصوری)، قدیمی (ادامه توسعه شهر در طول ساحل) و معاصر (جدید- شکل‌گیری محلات مقامز، احمدآباد، باغ کوه و نگلیه) میباشند. گسترش شهر نه در اثر عدم پاسخگویی بافت قدیم شهر، بلکه بدلیل نیازهای جدید سکونت و محدودیت گسترش کالبدی در جهت شمال و جنوب (کوه و دریا) در محلات جدید در شرق و غرب و دور از مرکز اولیه شهر صورت گرفته است. روند توسعه فیزیکی شهر به همراه افزایش جمعیت آن، در جهت استفاده مطلوب و بهینه از زمین شهری بعنوان مهمترین عامل اساسی توسعه شهری تراکم پیشنهاد می‌گردد، که در نتیجه آن پراکندگی شهری کاهش می‌یابد.

که واحدهای مسکونی نیمه‌پلکانی بوده و بافت ریز دانه آنان با کمبود شدید زمین روبرو می‌باشد. همچنین عدم‌کشش و پاسخگویی ظرفیت شبکه‌های تأسیسات از جمله ویژگیهای بافت شهر سیراف می‌باشد. بافت میانی با کمبود اراضی بایر مناسب روبرو بوده و شکل‌گیری متراکم و مزاحم کاربریها (نامناسب)، کمبود کاربریهای خدماتی و عدم انطباق این بافت با بافت قدیمی شهر (تعارض) از خصوصیات کلی آن است. در بافت پایانی و جدید با ادغام روستاهای جدید، توسعه عمودی شهر در سمت غرب صورت گرفته است. توسعه شهری تحت تأثیر عوامل گوناگونی می‌باشد که بخش مرکزی شهر بویژه بازار در این فرآیند بسیار مؤثر است. بافت دارای میراث شهری در بخش سیراف با دو مشکل عمده «فقر کالبدی» و «فقر خدماتی» روبرو می‌باشد. تئوریها و دیدگاه‌های برنامه‌ریزی در مورد بخش مرکزی شهر مبتنی بر نظریات فرهنگ‌گرایی، ترقی‌گرایی، کارکردگرایی و ساختارگرایی بوده که در تئوریها ساخت شهرها و طرحهای توسعه شهری در مبحث بخش مرکزی شهر مطرح می‌گردد. با توجه به مکانهای توزیع نقطه‌یی بافت تاریخی شهر، باید با ایجاد بلوک‌بندی بین فضاهای تاریخی و مسکونی و ایجاد فضای سبز بین این دو فضای شهری ارتباط منطقی و همگون برقرار نمود. ساماندهی فضاهای شهر سیراف از طریق بهسازی و نوسازی براساس راهبرد سیستمی و نوسازی شهری صورت مرحله‌یی در زمانهای متمادی با طراحی و اجرای برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت باید صورت پذیرد.

مطالعه بر روی دیواره ساحلی که نقش محافظ شهر در برابر امواج دریا را ایفا می‌کرده، نشان می‌دهد که این دیوار آخرین بخش شهر قبل از دریا بوده و گسترش شهر به طرف دریا منطقی بنظر نمی‌رسد. با مطالعه معماری خط ساحلی سیراف، متوجه وجود بخشهای صنعتی و کوره‌های سفالگری و دیگر اجزاء شهر همچون مسجد جامع در حاشیه شهر و در درون دیوار ساحلی می‌شویم. البته بخشهایی از دیوار ساحلی مانند محدوده مسجد جامع، از میان رفته و امروز نیز در حال تخریب بیشتر است و در بخشهای دیگری دیوار ساحلی کاملاً دست‌نخورده باقی‌مانده است. مکان‌گزینی مجموعه صنعتی بدلیل نیاز مبرم کوره‌های سفالگری به وزش تند بادهای دریایی و خروج دود حاصله، در لبه دیواره ساحلی بی‌دلیل نبوده و نشان‌دهنده این مسئله است که دیواره ساحلی آخرین بخش بندر سیراف قبل از دریا بوده و شهر بعد از این سازه ادامه نداشته است.

توزیع کاربریهای جدید و سنتی شهر سیراف بر بستر طبیعی دو عامل ساحل (خلیج‌فارس) در جنوب و دامنه کوه در شمال بطور پراکنده صورت پذیرفته است. رشد و خزش خطی شهر بصورت نواری در سه مرحله در بافت شهر بصورت بافت قدیمی- تاریخی (سنتی) تا دوره صفویه، بافت میانی تا سال ۱۳۵۷ ه.ش و بافت جدید- بیرونی پس از انقلاب اسلامی صورت گرفته که بافت قدیمی و فرسوده با عرض و ظرفیت کم معابر و شیب‌دار (بیش از ۱۵٪) بنحوی است

جدول شماره ۳: مهمترین مسائل و مشکلات و علل و عوامل مؤثر بر آسیب‌پذیری کالبدی بافت تاریخی شهر سیراف (نگارندگان، ۱۳۸۹)

مسائل و مشکلات	اثرات و نتایج
عوامل محیط طبیعی	اختلاف درجه حرارت، بارش، بارشهای سیلابی، نور آفتاب و مخاطرات طبیعی- خزش- ضعف پوشش گیاهی
عوامل انسانی	عوامل اجتماعی- جمعیتی ۱. پراکندگی ناموزون و نامتعادل و تراکم سرانه جمعیت ۲. نوگرایی در بخشهای مختلف شهری ۳. تغییر الگوی از گسترده به هسته‌یی ۴. تغییرات در ترکیب اجتماعی- افزایش جمعیت ۵. عوامل حقوقی (توارث، وقف و نوع مالکیت)

مسائل و مشکلات	اثرات و نتایج
عوامل محیط طبیعی	اختلاف درجه حرارت، بارش، بارشهای سیلابی، نور آفتاب و مخاطرات طبیعی- خزش- ضعف پوشش گیاهی
عوامل انسانی	عوامل اقتصادی
	عوامل کالبدی- فضایی (حرکتی)
	عوامل کالبدی- کارکردی (زیرساختی)
عوامل اقتصادی	<ol style="list-style-type: none"> ۱. موقعیت و ارزش اقتصادی زمین ۲. تغییر الگوی مصرف ۳. سرمایه گذاری ناموزون و نامتعادل در امور عمرانی شهر
عوامل کالبدی- فضایی (حرکتی)	<ol style="list-style-type: none"> ۱. فرسودگی بناهای بافت تاریخی ۲. مشکلات مربوط به شبکه معابر بافت- عدم پاسخگویی جابجایی بافت تاریخی ۳. تراکم و پیوستگی بافت ۴. مسائل ناشی از مصالح بناها
عوامل کالبدی- کارکردی (زیرساختی)	<ol style="list-style-type: none"> ۱. قرار گرفتن بناهای فرسوده بافت در محدوده بافت تاریخی و در نتیجه تعدد متولی (شهرداری و میراث فرهنگی) مسائل حقوقی ناشی از مالکیت (مدیریت شهری) ۲. مشخص نبودن حد و مرز اختیارات و وظایف هر یک از سازمانهای مذکور ۳. نبود سیاست مشخص در برخورد با بافت تاریخی ۴. عدم تفکیک مناسب مسیر سواره و پیاده ۵. تراکم فعالیت‌های تجاری ۶. فرسودگی تأسیسات و تجهیزات شهری

ضروری، موجب آشفتگی و ناخوانی شخصیت کالبدی شهر در بخش تاریخی و جدید (نوساز) شده است. آشفتگی فضا و ساختار شهر و نسبت کالبد و معنا در محیط شهر بیانگر ضرورت بهسازی کالبدی - محیطی شهر ساحلی سیراف با رویکرد توسعه شهری پایدار و برنامه ریزی مشارکتی با ساماندهی محور اصلی خیابان ساحلی، خط ساحلی و بافت تاریخی با رویکرد تقویت گردشگری و توسعه متناسب خط ساحلی و ارائه الگوی مرتبط با شهر تاریخی و ساختار توسعه صنعتی غالب منطقه‌یی با رویکرد بوم شهر ساحلی سیراف میباشد.

با بررسی توسعه کالبدی شهر سیراف، گسترش فیزیکی شهر بسمت شرق و غرب است، که در محور غرب با پیوستن محله احمدآباد امکانات و توانمندیهای روند توسعه در این حوزه شهر افزایش یافته و محدوده توسعه مسکونی و کاربریهای جدید در این محدوده فراهم میباشد (سیاست توسعه شهری متصل و پیوسته)، در صورتی که در سمت شرق بواسطه

نتایج بررسیهای انجام شده در بحث توسعه بی‌منطق و پراکنده شهر سیراف به همراه افزایش جمعیت نشان میدهد: (۱) در سالهای اخیر (۱۳۸۹- ۱۳۷۷ه.ش) تراکم ساخت و سازهای شهری افزایش داشته است. (۲) گسترش شهر در جهات خطی تحت تأثیر ساحل و کوه با محدودیت توسعه روبرو میباشد. (۳) ناامنی در ساختار شهر از لحاظ فیزیکی- کالبدی تحت تأثیر مخاطرات طبیعی (زلزله، توفان و سیلاب- آب گرفتگی، امواج). (۴) توسعه نامنظم و بی‌برنامه در بخشهای مسکونی و کاهش زمین شهری بواسطه استفاده نادرست و بهینه از آن. (۵) افزایش جمعیت و مهاجرت موجب افزایش قیمت زمین در شهر گردیده که خود مانعی در برابر توسعه کاربریها و فضاهای عمومی میباشد. حوزه شرق و غرب شهر سیراف در اثر افزایش طبیعی جمعیت و مهاجرت به شهر و منطقه بواسطه فعالیت در بخشهای صنعتی نفت و گاز منطقه پارس جنوبی عسلویه در دهه گذشته بشدت در معرض توسعه بوده است، که این توسعه بدون برنامه، خود رو و فاقد خدمات

بهبود کیفیتهای بصری و زیبایی شناختی محیط نیز میباشد. در مفهوم توسعه درونی محدوده بافت شهر سیراف مشخص گردید که توسعه آتی در درون مرزهای موجود شهر در جهت ارتقای بهره‌وری و بهینه‌سازی استفاده از زمین و امکانات و ارتقای سطح دسترسی ساکنان به بافت قدیمی و فرسوده شهری صورت بپذیرد و راه‌حل بهسازی بافت تاریخی شهر سیراف بشکل شهر فشرده برای رسیدن به توسعه پایدار میباشد که در سه مرحله پیشنهاد میگردد:

- مرحله اول، اجرای طرح بهسازی نقاط تاریخی شامل مکانهای مسجد جامع تاریخی شهر، قلعه نصوری و بازار تاریخی شهر - محدودیت رشد مسکونی در بخش مرکزی و تاریخی شهر (مدیریت میزان رشد و توسعه کاربریهای مسکونی، تجاری) و تشویق توسعه در محله‌های دیگر شهر.

- مرحله دوم، توزیع کاربریها در سطح شهر (محلات خارج از بخش تاریخی - مرکزی) بصورت اصولی و منطقی مطابق با نیاز و خواست ساکنین در جهت توسعه پایدار شهرها.

- مرحله سوم، تعریض خیابان ساحلی در محلات دیگر شهری و ایجاد بلوار (زیباسازی، فضای سبز- پیاده‌رو سازی) و گسترش مبلمان در نقاط تاریخی و مکانهای تفریحی- ساحلی.

حضور شرکت (پالایشگاه بندر طاهری) و برخورد با رودخانه بندر طاهری و محور ارتباطی اتوبان عسلویه- شیراز روند توسعه و گسترش شهر با محدودیت روبرو است. دریا، ساحل و مکانهای تاریخی شهر سیراف، پایه‌های اصلی هویت‌دهنده شهر میباشد که هرگونه تحلیل، بهسازی و نوسازی و فعالیت عمرانی در فضای شهر بدون توجه به محورهای هویتی آن امکانپذیر نمیشود. در یک جمع‌بندی کلی باید، با متراکم و فشرده (تراکم متمرکز - متمرکز متمرکز) نمودن ساخت و سازهای جدید (کاربری اراضی ترکیبی) در جهت حفظ بافت تاریخی، اصل اساسی قابلیت دید به ساحل و استفاده از چشم‌انداز از آب دریا و جلوه آب در فضای زندگی و فضای شهری حفظ گردد (انصاری و دیگران، ۱۳۸۹: ۶۰).

مطالعات مورفولوژی زمین و نقشه تراکم آبراهه‌ها بیانگر این نکته است که شهر سیراف با قرار گرفتن بر روی دامنه شیب‌دار در مسیر حوزه آبهای سطحی بالادست قرار دارد که راه حل منطقی و اتخاذ تصمیمات اصولی جهت کاهش مخاطرات آبهای سطحی بالادست در برنامه‌ها باید مد نظر قرار گیرد. از محورهای مهم دیگر در بهسازی و ساماندهی شهر سیراف، مشخص نمودن مالکیت اراضی، بهره‌گیری از مشارکتها، همچنین عوامل منظر و محیط شهر جدید و

جدول شماره ۴: اهداف، معیارها و ضوابط کلی در ساماندهی، بهسازی و نوسازی شهر سیراف در راستای توسعه پایدار شهری (با الهام از مهندسین مشاور ایوان نقش جهان، ۱۳۸۲: ۴۳).

رویکردها	اهداف	معیارها و ضوابط
محیطی - جغرافیایی	<ul style="list-style-type: none"> - حفظ بافت تاریخی و منظر فرهنگی شهر با تمام اجزاء طبیعی، کالبدی، فعالیتی و انسانی- اجتماعی آن - ارتقاء کیفیت زیستی در شهر متناسب با ویژگیهای طبیعی، تاریخی، کالبدی، اقتصادی و فضایی - حفظ محیط طبیعی و انسان ساخت برای سکونت (حفظ اقتصاد دریایی و توسعه گردشگری) 	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به قابلیتها و امکانات (ویژگیهای اقلیمی- بهره‌مندی از توپوگرافی و شیب زمین) و در نظر گرفتن آسیبها و تهدیدهای احتمالی محیطی- جغرافیایی (سیل- زلزله) - حفظ محیط بومی و استفاده از مصالح محلی (بوم‌گرایی) در برنامه‌ریزی محیطی - حفظ کلیت محیطی و حفاظت از چشم‌اندازهای طبیعی - توجه به اصول زیبایی، سالم‌سازی اکولوژیکی و سازگاری با محیط - بهره‌مندی از محیط طبیعی در جهت توسعه گردشگری با مدیریت کنترل در جهت کمترین آسیب

<p>- حفظ و احیای ارزشهای آیینی، فرهنگی و تاریخی متبلور شده در کالبد، فضا، معماری و منظر شهری و معرفی این ارزشها از سطح شهر تا سطوح فراتر</p> <p>- افزایش ماندگاری جمعیت بومی و کنترل مهاجرت بی‌رویه شهر و بهم خوردن ساختار اجتماعی</p> <p>- توجه به قابلیتها و در نظر گرفتن آسیبها و تهدیدهای احتمالی جمعیتی و اجتماعی</p> <p>- توجه به مسائل اجتماعی شهروندان</p>	<p>جمعیتی، اجتماعی و فرهنگی</p>
<p>- حفاظت از دریا و ساحل</p> <p>- کمک به توسعه اقتصادی و ایجاد اشتغال از طریق توسعه فضاهای گردشگری</p> <p>- استفاده چند عملکردی از ساحل و دریا با حفظ کلیت آن (نظاره کردن دریا، شنا و بازیهای آبی، قایق سواری تفریحی، خرید و مکث در مسیر ساحلی، رستوران و اغذیه فروشی و عناصر خدمات رفاهی - مبلمان و روشنایی)</p>	<p>اقتصادی</p> <p>- توجه بیشتر به ساحل و دریا بعنوان اساس معیشت مردم و زمینه گردشگری طبیعی</p> <p>- ایجاد بسترهای جدید توسعه اقتصادی و اشتغال</p> <p>- طراحی بازارچه تجاری و ساحلی</p> <p>- توسعه فعالیتهای ورزشی و تفریحی با بهبود امکانات رفاهی در حاشیه ساحل</p>
<p>- تجهیز امکانات و فضاهای موجود برای استفاده بهتر گردشگران و توجه به نیازهای گردشگران برای اقامت - توسعه زیرساختهای گردشگری</p> <p>- پیش بینی فضاهای مورد نیاز گردشگران جهت بهبود وضعیت گردشگری در شهر و بالا بردن میزان ماندگاری گردشگران</p> <p>- تقویت اثرات مثبت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گردشگری</p> <p>- جلوگیری از تخریب جاذبههای طبیعی، معنوی و تاریخی و حفظ تعامل کالبد و محیط طبیعی</p>	<p>گردشگری (میراث فرهنگی)</p> <p>- ایجاد زمینه بهره‌مندی شهر و مدیریت شهری از جذب جمعیت گردشگر</p> <p>- توسعه گردشگری پایدار در شهر و پیرامون با توجه به ظرفیتهای، قابلیتها و امکانات</p> <p>- حفظ هویت تاریخی شهر و تداوم ارزشهای تاریخی، کالبدی، معنوی و طبیعی</p> <p>- بهبود خوانایی ساحل دریا بعنوان یکی از نشانه‌های مهم و قوی شهر سیراف</p>
<p>- حفظ انسجام کالبدی و کلیت شهر چه در وضع موجود و چه در توسعه آینده</p> <p>- شخصیت بخشی و هویت‌دهی دوباره به مجموعه فرهنگی تاریخی گردشگری شهر و مراکز محلات - حفاظت از سیمای محیطی - کالبدی</p> <p>- سعی در توزیع عادلانه کاربریهای در محلات مختلف شهر</p> <p>- ساماندهی مراکز محلات و مسیرهای عبور و مرور در داخل محلات (ساماندهی مبلمان شهری)</p> <p>- بهبود تأسیسات و تجهیزات شهر</p>	<p>توسعه شهری</p> <p>- ساماندهی و حفاظت شهر تاریخی - ساحلی در روند تکاملی و تعالی تعامل بین کالبد و محیط طبیعی</p> <p>- بسترسازی برای هدایت توسعه کالبدی شهر بصورت پایدار، موزون و همگن با محیط و مشارکت شهروندان</p> <p>- رویکرد هویت‌مند و ارزشمند در توسعه شهر</p>

نتیجه‌گیری

ارائه راهکارهای بهسازی و نوسازی در جهت توسعه پایدار شهری پرداخته شده است. ساماندهی محیط شهری مطابق با رویکرد بومی و محلی و حفظ آثار تاریخی - باستانی فرآیند علمی ویژه‌ی میطلبد و بافت تاریخی نقش کلیدی در توسعه کاربریها، فعالیتهای اجتماعی، اقتصادی و مدیریت شهرها دارند؛ بر این اساس ساماندهی شهرهای تاریخی منطبق

ساماندهی فضای شهری با رویکرد بهسازی و نوسازی بافتهای تاریخی از شاخصهای بسیار مهم در جهت دستیابی به توسعه پایدار شهری میباشد که بر مطلوبیت مؤلفه‌های زیباشناختی، ارتقاء فرمی کیفیت فضاها تأثیرگذار است. در این پژوهش با تحلیل یکپارچه فضاهای شهر ساحلی سیراف به همراه بافت تاریخی شهر با روش توصیفی - تحلیلی به

اهداف و معیاری نظیر حفظ بافت تاریخی و منظر فرهنگی شهر با تمام اجزاء طبیعی، کالبدی، فعالیتی و انسانی- اجتماعی آن، ارتقاء کیفیت زیستی در شهر متناسب با ویژگیهای طبیعی، تاریخی، کالبدی، اقتصادی و فضایی (حفظ اقتصاد دریایی و توسعه گردشگری)، حفظ و احیای ارزشهای آیینی، فرهنگی و تاریخی متبلور شده در کالبد، فضا، معماری و منظر شهری و معرفی این ارزشها از سطح شهر تا سطوح فراتر، ایجاد بسترهای جدید توسعه اقتصادی و اشتغال، توجه بیشتر به ساحل و دریا بعنوان اساس معیشت مردم و زمینه گردشگری طبیعی، ایجاد زمینه بهره‌مندی شهر و مدیریت شهری از جذب جمعیت گردشگر، توسعه گردشگری پایدار در شهر و پیرامون با توجه به ظرفیتهای، قابلیتها و امکانات، ساماندهی و حفاظت شهر تاریخی- ساحلی در روند تکاملی و تعالی تعامل بین کالبد و محیط طبیعی، بسترسازی برای هدایت توسعه کالبدی شهر بصورت پایدار، موزون و همگن با محیط و مشارکت شهروندان، رویکرد هویت‌مند و ارزشمند در توسعه شهر با معیارها و ضوابط خاص بیان گردید.

پیشنهادهای راهکارها

- کنترل و ساماندهی فضای شهر با استفاده از ترکیب کاربریها و ایجاد سازگاری بین کاربریها
- جلوگیری از توسعه افقی و تأکید بر رشد درونی شهر و فشرده^۱ بصورت رشد هوشمند^۲ مبتنی بر نظریات توسعه پایدار و نوشهرسازی
- تسریع در اجرای طرح نوسازی و بهسازی بافت تاریخی و قدیمی شهر
- جلوگیری از گسترش پراکنده شهر^۳ (تغییر هسته شهری در کارکرد از بخش تاریخی به بخش میانی)
- توسعه و تجهیز پارک بنگسار، غدیر و نگارستان (وسایل بازی، ورزش و ساخت المان)
- ساحل‌سازی مناسب
- تعیین نقاط و نواحی تاریخی شهر و ارائه طرح راهبردی توسعه شهر بر مبنای حفظ آثار ماندگار شهر

بر اصول علمی بهسازی و نوسازی ضروری بنظر میرسد. یافته‌های پژوهش با توجه به پراکندگی محدوده‌های تاریخی شهر، ساختار و شکل خطی، جایگاه شهر سیراف در شبکه شهری شهرستان کنگان و همچنین تغییرات جمعیتی منطقه را نشان میدهد که توسعه فیزیکی و شکل‌گیری فضاهای جدید شهر، مسائل و مشکلات گوناگونی برای بهره‌گیری بهینه از بافت تاریخی ایجاد نموده است. در دیدگاه بهسازی و احیاء بافت قدیمی و تاریخی شهر ساحلی سیراف از طریق ساماندهی کالبدی و فضایی فضاها و فعالیتهای مختلف بمنظور افزایش کارایی محیط شهر در روند توسعه پایدار شهری و همچنین جلوگیری از بروز بی‌نظمی و آشفتگی و آسیب رساندن به نقاط تاریخی شهر ساحلی و باستانی سیراف (توجه به ابعاد تاریخی، حقوقی، اجتماعی و فرهنگی بافت تاریخی شهر) و استفاده بهینه و مطلوب از زمین بعنوان مهمترین سرمایه سکونتگاه‌های شهری در نظام کالبدی شهر بایستی صورت بپذیرد. بنابراین میتوان نتیجه گرفت که مطابق با دیدگاه مکتب فرهنگ‌گرایی، بهسازی و نوسازی بافت تاریخی شهر سیراف با توجه به گذشته تاریخی (موقعیت، مکان، فرهنگ و سنت) و در راستای توسعه اقتصادی و کارکردی شهر، در گرو توجه به مردم (دیدگاه انسان‌گرا) و مشارکت آنها در احیاء شهری انجام گیرد. کاربریهای بخش ساحلی شهر سیراف بصورت خطی و نواری (متمركز در بر خیابان) در بر حاشیه خیابان ساحلی توزیع شده‌اند و فشردگی و تعداد کاربریهای تجاری بیش از سایر کاربریهای شهری میباشد. در این مطالعه با رویکردی یکپارچه و جامع (نگاه سیستمی) به بررسی ساماندهی شهر ساحلی سیراف با تأکید بر بهسازی و نوسازی بافت تاریخی در مقیاس فضایی بصورت مرحله‌یی در زمانهای متممادی با طراحی و اجرای برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت در سه مرحله اجرای طرح، محدودیت ساخت و ساز در بخش مرکزی، توزیع کاربریها در سطح شهر و همچنین تعریض خیابانها و ایجاد بلوار در خیابان ساحلی و گسترش فضای سبز و مبلمان در بخش تاریخی و ساحلی شهر ارائه گردیده است. رویکردهای ساماندهی، بهسازی و نوسازی شهر سیراف در راستای توسعه پایدار شهری در زمینه‌های محیطی- جغرافیایی، جمعیتی، اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، گردشگری (میراث فرهنگی)، توسعه شهری با

1. Compact City
2. Smart Growth
3. Urban sprawl

«تحلیل و بررسی فضای ساحلی بندرگاه پوشهر در بازساخت پتانسیل‌های بستر طرح و جایگاه آن در توسعه ساختاری گردشگری حاشیه خلیج فارس»، فصلنامه خلیج فارس، سال اول، شماره اول، مرکز گردشگری علمی-فرهنگی دانشجویان ایران، ۱۳۸۹.

- حبیبی، سید محسن؛ مجموعه مقالات سمینار ساماندهی روستاهای پراکنده، تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۷۵.

- زارعی، حمید؛ «نو یافته‌های باستان‌شناسی در سیراف»، مجله الکترونیکی میراث خلیج فارس، مرکز پژوهش‌های سلامت خلیج فارس، ۱۳۸۲.

- سالاری سردری، فرضعلی؛ کیانی، اکبر؛ بستانی، علیرضا؛ بیرانوندزاده، مریم؛ «امکان‌سنجی توسعه انواع گردشگری در شهرستان کنگان با استفاده از تکنیک SWOT»، چکیده مقالات دومین همایش ملی چشم‌انداز توسعه پایدار یکپارچه و دانایی محور منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس در اقیانوس ۱۴۰۴ و ۱۴۴۴، سازمان منطقه ویژه انرژی پارس، ۱۳۸۹.

- شماعی، علی؛ «اثرات توسعه فیزیکی شهر یزد بر بافت قدیم و راهکارهای ساماندهی و احیای آن»، رساله دکتری، دانشگاه تهران، ۱۳۸۰.

- صالحی، اسماعیل؛ «ساماندهی شهری»، مجله مدیریت شهری، سال اول، شماره دوم، ۱۳۷۹.

- عباس‌زادگان، مصطفی؛ رستم یزدی، بهمن؛ «بهره‌گیری از رشد هوشمندانه در ساماندهی رشد پراکنده شهرها»، مجله فناوری و آموزش، سال سوم، شماره اول، ۱۳۸۷.

- ققیه، نسیرین؛ «بندر سیراف، شکل‌بندی شهر ایرانی در صدر اسلام»، فرهنگ و مردم، دوره چهاردهم، شماره ۱۵۹ و ۱۶۰، ۱۳۵۴.

- مختاری ملک آبادی، رضا؛ «تحلیلی بر برنامه‌ریزی کاربری پارکینگ در شهر اصفهان با استفاده از مدل‌های کاربردی»، مجله علمی و پژوهشی مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌یی، سال اول، شماره سوم، دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۸.

- یحیایی، داوود؛ «بازرگانی دریایی سیراف در سده‌های نخستین اسلامی»، تاریخ و تمدن اسلامی، دوره چهارم، شماره اول (پیاپی ۷)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۷.

منابع انگلیسی

- Brad Bento Antonio M., Franco Sofia F. And Kaffine Daniel T., "Effectiveness of housing revitalization subsidies in the presence of zoning", *Regional Science and Urban Economics*, Volume 41, Issue 3, pp. 196-206, May 2011.

- Bosiljkov Vlatko, Uranjek Mojmir, Žarnić Roko and Bokan.Bosiljkov Violeta, "An integrated diagnostic approach for the assessment of historic masonry structures", *Journal of Cultural Heritage*, Volume 11, Issue 3, pp. 239-249, July-September 2010.

- Çevik Sonay, Vural Serbüent, Tavşan Filiz and Aşık Özgür, An "example to renovation_revitalization works in historical city centres: Kunduracılar Street/Trabzon-Turkey", *Building and Environment*, Volume 43, Issue 5, pp. 950-962, May 2008.

- Lopes Balsas Carlos J., "City center revitalization in Portugal: Lessons from two medium size cities, Cities", Volume 17, Issue 1, pp 19-31, February 2000.

- Polanska, Dominika, "Decline and revitalization in postcommunist urban context: A case of the Polish city_Gdansk", *Communist and Post-Communist Studies*, Volume 41, Issue 3, pp. 359-374, September 2008.

- همکاری بین بخشی (سازمان میراث فرهنگی و شهرداری)

- احداث تله‌کابین و اتوبوس‌های دریایی، ایجاد هتلها و

موزه‌های متعدد

- توسعه زیباسازی و مبلمان شهر (مبلمان و فضای سبز

ساحلی)

- سامان بخشیدن به دره لیر و مسیر ارتباطی آن، بهبود

فضای سبز این محدوده و کمربند سبز و زیباسازی

- تلاش در جهت توسعه و تحقق اهداف شهر الکترونیکی

و شهرداری الکترونیکی

- افزون‌سازی^۱ و مترکم کردن مناطق ساخته شده (تجدید

فضاهای ساخته شده) و فعالیتهای

منابع فارسی

کتاب

- اطلس راه‌های ایران؛ تهران؛ گیتاشناسی، ۱۳۷۴.

- جعفری، عباس؛ کوهها و کوهنامه ایران، تهران: گیتاشناسی ایران، جلد اول، ۱۳۶۸.

- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران؛ فرهنگ جغرافیایی آبادیهای کشور جمهوری اسلامی ایران، ج ۱۱۹: کنگان - خورموج، تهران: ۱۳۶۸.

- شماعی، علی؛ پور احمد، احمد؛ بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.

- شیرانی، حسین؛ ساماندهی مکان، تهران: انتشارات آدرخش، ۱۳۸۸.

- کازرونی، محمدابراهیم بن اسماعیل؛ تاریخ بنادر و جزایر خلیج فارس، تهران: چاپ منوچهر ستوده، ۱۳۶۷.

- کیانی، محمدیوسف؛ شهرهای ایران، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی، جلد سوم، ۱۳۶۸.

- مرکز آمار ایران؛ سرشماری عمومی نفوس و مسکن، گزارش تفصیلی شهرستان کنگان، ۱۳۸۵.

- مهندسین مشاور ایوان نقش جهان؛ برنامه راهبردی توسعه و عمران بندر طاهری (منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس جنوبی)، ۱۳۸۲.

- وزین، غلامرضا؛ سازماندهی شهری، تهران: انتشارات درخشش، چاپ دوم، ۱۳۸۴.

مقالات

- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ «مدل تحلیلی در ساماندهی فضاهای ناحیه‌ای مورد: ناحیه سنگان خاش»، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۹، ۱۳۸۶.

- اطهری، کمال؛ «مقدمه‌یی به رابطه جامعه و فضا»، مجله معماری و شهرسازی، شماره دهم، ۱۳۷۶.

- انصاری، مجتبی؛ لیلیان، محمدرضا؛ زمانی، احسان؛ امیرخانی، آرین؛

امروزه درآمدهای ناشی از صنعت توریسم و زیرمجموعه آن اکوتوریسم (گردشگری طبیعی)، سخت مورد توجه دولتها واقع شده است و برخی از آنها با اتخاذ سیاستها و برنامه‌های خاص، در جلب و جذب گردشگر و تبدیل گردشگری طبیعی به یک منبع درآمد، به موفقیت‌های قابل ملاحظه‌ای دست یافته‌اند. ظرفیت‌های عظیم طبیعی در خلیج فارس و کرانه‌های آن، این گستره آبی را به یکی از جذابترین مناطق گردشگری دنیا تبدیل کرده است. در کنار ویژگی‌های تمدنی و تاریخی خلیج فارس، سواحل و جزیره‌های آن بعنوان یکی از نابترین جلوه‌های آفرینش، بیانگر زیباییها و شگفتیهای طبیعت‌اند. همجواری بی نظیر دریا و خشکی در امتداد ساحل طولانی خلیج فارس، به همراه جزیره‌های کوچک و بزرگ، تنوع چشمگیری از محیط زیست گیاهان و جانوران آبی و خشکی‌زی را در آنجا رقم زده و نیز جذابیت قابل توجهی، مقابل دیدگان علاقمندان خود گشوده است. معرفی سواحل خلیج فارس (شنی، ماسه‌یی، مرجانی، صخره‌یی و...)؛ پدیده‌های زمین‌شناسی؛ گیاهان و جانوران آبی و خشکی‌زی؛ جنگل‌ها و جاذبه‌های طبیعی و زیست‌محیطی دیگر که مقصد بسیاری از گردشگران طبیعت است و میتواند یک منبع درآمدزا، برای کشور محسوب شود، خالی از لطف نیست. بنابراین فصلنامه تخصصی مطالعات خلیج فارس بخشی از مطالب خود را به معرفی جاذبه‌ها و دیدنیهای طبیعی خلیج فارس و کرانه‌های آن اختصاص داده است.

